XONANDANING REPERTUAR TANLOVI — IJODIY MUVAFFAQIYAT OMILI

Otejanov Baxadir Seytjanovich
Qoraqalpoq davlat universiteti
Vokal va cholg'u ijrochiligi kafedrasi asisstenti.
Sarbaeva Moldir Alisherovna
Vokal sana'ti (estrada xonandaligi) 2-kurs talabasi.

https://doi.org/10.5281/zenodo.24219418

Annotatsiya. *Mazkur maqolada estrada xonandasi ijodida repertuar tanlovining badiiy, ijrochilik va estetik ahamiyati tahlil qilinadi. Xonandaning ijodiy qiyofasini shakllantirish, tinglovchilar bilan ma'naviy-estetik muloqot o'rnatish hamda ijodiy muvaffaqiyatga erishish jarayonida repertuarning tutgan o'rni yoritiladi. Shuningdek, qo'shiq tanlashda xonandaning ovoz imkoniyatlari, ijro uslubi, asarning mazmuni, musiqiy-badiiy xususiyatlari va zamonaviy tinglovchi ehtiyojlarini hisobga olish zarurligi asoslanadi. Zamonaviy o'zbek estrada san'ati sharoitida milliy musiqiy qadriyatlar va zamonaviy ijro tendensiyalari uyg'unligiga alohida e'tibor qaratiladi.*

Kalit so'zlar: *estrada san'ati, xonandalik, repertuar, ijrochilik mahorati, musiqiy talqin, badiiy obraz, tinglovchi, milliy musiqa, ijodiy muvaffaqiyat.*

Kirish

San'at insonning ma'naviy dunyosini boyitish, estetik didini shakllantirish va jamiyatning madaniy hayotini rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Musiqa san'atining ommaviy yo'nalishlaridan biri bo'lgan estrada esa o'zining keng auditoriyaga ta'sir ko'rsatish imkoniyati, janrlar xilma-xilligi va zamon bilan hamnafasligi bilan ajralib turadi. Estrada san'atida xonandaning ovoz imkoniyatlari, sahna madaniyati, ijro mahorati va individual uslubi bilan bir qatorda, uning repertuar tanlovi ham ijodiy faoliyatning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

Repertuar xonandaning ijodiy qiyofasini namoyon etuvchi, uning badiiy-estetik qarashlarini ifodalovchi hamda tinglovchi bilan muloqotini ta'minlovchi vositadir. Tanlangan qo'shiqlar orqali ijrochining musiqiy didi, hayotiy qarashlari, milliy qadriyatlarga munosabati va san'atga bo'lgan yondashuvi namoyon bo'ladi. Shu sababli repertuarni shakllantirish oddiy qo'shiq tanlash jarayoni emas, balki puxta musiqiy bilim, badiiy tafakkur va ijodiy mas'uliyatni talab qiladigan murakkab jarayondir.

Bugungi kunda musiqa sanoatida raqamli platformalar, ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy axborot vositalarining ta'siri ortib borayotgani xonandalardan repertuar tanlashga yanada ongli yondashishni talab etmoqda. Qisqa vaqt ichida ommalashgan qo'shiq ijrochiga keng auditoriyani jalb qilishi mumkin. Biroq uzoq muddatli ijodiy muvaffaqiyat faqat mashhurlik bilan belgilanmaydi. Bunda repertuarning badiiy saviyasi, mazmuniy yaxlitligi, ijrochining individual imkoniyatlariga muvofiqligi va tinglovchi xotirasida saqlanib qolish xususiyati muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqolaning maqsadi xonandaning repertuar tanlovi bilan ijodiy muvaffaqiyati o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qilish, repertuarni shakllantirishning asosiy mezonlarini yoritish hamda zamonaviy o'zbek estrada san'atida ushbu masalaning dolzarbligini ochib berishdan iborat.

Repertuar tanlovining nazariy va badiiy asoslari

Repertuar tushunchasi ijrochining muayyan davr yoki ijodiy faoliyat davomida ijro etadigan musiqiy asarlari majmuini anglatadi.

Estrada xonandasi repertuari alohida qo‘shiqlarning oddiy yig‘indisidan iborat bo‘lmay, balki ijrochining badiiy yo‘nalishi, musiqiy didi va ijodiy maqsadlarini ifodalovchi yaxlit tizim sifatida namoyon bo‘ladi.

Repertuar shakllanishida bir necha omil o‘zaro bog‘liq holda ishtirok etadi. Birinchidan, xonandaning ovoz diapazoni, tembri, nafas imkoniyatlari va texnik tayyorgarligi hisobga olinadi. Ikkinchidan, asarning musiqiy tuzilishi, janri, ritmik xususiyatlari va mazmuni muhim o‘rin tutadi. Uchinchidan, qo‘shiqning ijrochining individual uslubiga mosligi hamda tinglovchiga ta’sir ko‘rsatish imkoniyati e’tiborga olinadi.

Repertuar tanlovida badiiy mezonlarning ustuvorligi xonandaning professional shakllanishiga xizmat qiladi. Chunki har qanday ommabop qo‘shiq ham barcha ijrochilar uchun birdek mos kelavermaydi. Bir xonanda uchun qulay bo‘lgan musiqiy diapazon, ifoda usuli yoki talqin boshqa ijrochining imkoniyatlariga to‘g‘ri kelmasligi mumkin. Shuning uchun repertuar tanlashda asarning mashhurligidan ko‘ra, uning ijrochining ovoz xususiyatlari va badiiy imkoniyatlariga muvofiqligiga e’tibor qaratish zarur. Bundan tashqari, repertuar xonandaning ijodiy o‘ziga xosligini belgilaydi. Muayyan ijro uslubi, mavzular doirasi, musiqiy bezaklardan foydalanish va qo‘shiq matniga munosabat ijrochining individual qiyofasini shakllantiradi. Agar repertuar tasodifiy tanlangan asarlardan tarkib topsa, ijodiy yo‘nalishning yaxlitligi susayishi mumkin. Aksincha, o‘zaro mazmunan va usluban uyg‘un qo‘shiqlar xonandaning san’atkor sifatidagi qiyofasini mustahkamlaydi.

Xonandaning ovoz imkoniyatlari va ijro uslubining ahamiyati

Repertuar tanlashda asosiy mezonlardan biri xonandaning ovoz imkoniyatlaridir.

Ovozning tembri, diapazoni, jarangdorligi, registrlar o‘rtasidagi o‘tishlar va nafasni boshqarish qobiliyati muayyan asarning ijro xususiyatlarini belgilaydi. Xonanda o‘z imkoniyatlariga mos repertuar tanlaganida qo‘shiqning mazmunini tabiiy va ishonarli ifodalash imkoniyati kengayadi.

Ovoz imkoniyatlariga mos kelmaydigan asarlarni ijro etish esa musiqiy ifodaning sun’iylashishiga, matnning tushunarsiz talqin qilinishiga va ijrodagi tabiiylikning yo‘qolishiga olib kelishi mumkin. Shu bois xonanda yangi asarni repertuariga kiritishdan oldin uning tonalligi, diapazoni, nafas taqsimoti va murakkab ijro qismlarini baholashi lozim. Zarur hollarda bastakor yoki aranjirovkachi bilan hamkorlikda asarni ijrochining imkoniyatlariga moslashtirish maqsadga muvofiqdir.

Biroq ovoz imkoniyatlariga moslikni faqat texnik qulaylik bilan cheklab bo‘lmaydi. Xonandaning musiqiy tafakkuri, his-tuyg‘ularni ifodalash qobiliyati va sahnaviy xarakteri ham muhimdir. Masalan, lirik mazmundagi qo‘shiqda mayin tembr, so‘zlarning mazmuniy urg‘ulari va ohangning nozik o‘zgarishlari alohida ahamiyat kasb etsa, jo‘shqin estrada asarida ritmik aniqlik, energiya va sahnaviy faollik ustuvor bo‘lishi mumkin. Ijro uslubi repertuar tanloviga bevosita ta’sir ko‘rsatuvchi yana bir omildir. Xonanda o‘zining tabiiy ovoz xususiyatlari va musiqiy didiga mos asarlarni tanlaganida individual ijro uslubini rivojlantiradi. Bu esa uni boshqa ijrochilardan farqlash, tinglovchi xotirasida o‘ziga xos san’atkor sifatida shakllantirish imkonini beradi.

Repertuar va tinglovchi bilan badiiy muloqot

Estrada san’atining muhim xususiyatlaridan biri uning tinglovchi bilan bevosita va hissiy muloqotga asoslanishidir. Qo‘shiq mazmuni, musiqiy ohang va ijro talqini orqali xonanda tinglovchining ruhiy kechinmalariga ta’sir ko‘rsatadi.

Shu sababli repertuar tanlashda auditoriyaning yoshi, musiqiy didi, madaniy muhiti va estetik ehtiyojlarini hisobga olish muhimdir.

Tinglovchi bilan muloqot o‘rnatish faqat ommabop mavzularni tanlash yoki tez yodda qoladigan ohanglardan foydalanish bilan belgilanmaydi. Qo‘shiqning hissiy ta’siri, matnning tushunarliligi, musiqiy ifodaning tabiiyligi va ijroning samimiyligi ham katta ahamiyatga ega.

Mazmunan chuqur, badiiy jihatdan puxta ishlangan qo‘shiqlar turli davrlarda tinglovchilar e’tiborini saqlab qolish imkoniyatiga ega.

Repertuarni shakllantirishda auditoriya talablarini hisobga olish bilan birga, ijrochining badiiy pozitsiyasini saqlab qolishi ham zarur. Agar xonanda faqat qisqa muddatli ommaboplikka intilib, o‘zining ijodiy qarashlari va badiiy mezonlarini e’tibordan chetda qoldirsa, repertuarida bir xillik yuzaga kelishi mumkin. Natijada ijrochining o‘ziga xosligi susayib, uning ijodiy faoliyati vaqtinchalik tendensiyalarga qaram bo‘lib qoladi.

Shuning uchun tinglovchi ehtiyojlari va san’atkorning ijodiy maqsadlari o‘rtasida muvozanatni saqlash muhimdir. Bunday yondashuv xonandaga keng auditoriya bilan muloqot qilish, shu bilan birga, badiiy saviya va individual uslubni rivojlantirish imkonini beradi.

Zamonaviy o‘zbek estradasida repertuar tanlash muammolari

Zamonaviy o‘zbek estradasi turli musiqiy yo‘nalishlar, yangi texnologiyalar va ijro shakllarining rivojlanishi bilan tavsiflanadi. Raqamli platformalar va ijtimoiy tarmoqlar qo‘shiqlarni keng auditoriyaga tez yetkazish imkonini bermoqda. Shu bilan birga, ushbu jarayon repertuar tanlashda ayrim muammolarni ham yuzaga keltirmoqda.

Ulardan biri ommaboplikni badiiy muvaffaqiyat bilan tenglashtirish holatidir. Ijtimoiy tarmoqlarda ko‘p tinglangan yoki qisqa muddatda mashhur bo‘lgan qo‘shiq har doim ham yuqori badiiy saviyaga ega bo‘lavermaydi. Qo‘shiqning keng tarqalishi uning musiqiy va poetik jihatlarini tahlil qilish zaruratini bekor qilmaydi. Aksincha, ommaviy auditoriyaga mo‘ljallangan ijodiy mahsulotning mazmuni, tili va estetik ta’siri uchun mas’uliyat yanada ortadi.

Yana bir muhim masala — repertuarda mazmuniy va uslubiy xilma-xillikni saqlashdir. Bir xil mavzu, ohang yoki ijro uslubining takrorlanishi tinglovchida ijodiy yangilikka bo‘lgan qiziqishni kamaytirishi mumkin. Shu bois xonanda o‘z repertuarini shakllantirishda turli kayfiyat, mavzu va musiqiy ifoda imkoniyatlaridan oqilona foydalanishi lozim.

Milliy musiqiy merosga munosabat ham dolzarb masalalardan biridir. O‘zbek xalq musiqasi, mumtoz ashula an’analari va milliy ohanglar zamonaviy estrada uchun muhim ijodiy manba bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Biroq milliy unsurlardan foydalanish faqat tashqi musiqiy bezaklarni qo‘llash bilangina cheklanmasligi kerak. Ularning mazmuni, uslubiy xususiyatlari va badiiy mohiyatini tushunish, zamonaviy aranjirovka bilan uyg‘unlashtirish talab etiladi.

Repertuar tanlashda qo‘shiq matnining saviyasiga ham alohida e’tibor berish zarur.

Matndagi mazmuniy izchillik, adabiy til me’yorlari, obrazlarning tabiiyligi va fikrning aniqligi qo‘shiqning badiiy qiymatini belgilovchi omillardandir. Musiqa va matn o‘rtasidagi uyg‘unlik buzilganida, ijroning hissiy ta’siri ham susayishi mumkin. Shu nuqtayi nazardan, xonanda, bastakor, shoir va aranjirovkachi hamkorligi repertuar sifatini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Ijodiy jamoaning o‘zaro hamkorligi asarning musiqiy mazmunini chuqurlashtirish, matn va ohang uyg‘unligini ta’minlash hamda ijrochining individual imkoniyatlarini to‘liq namoyon etishga yordam beradi.

Repertuar tanlashning ijodiy muvaffaqiyatga ta’siri

Xonandaning ijodiy muvaffaqiyati ko‘p omilli jarayon bo‘lib, uni faqat repertuar bilan izohlash mumkin emas.

Ijro mahorati, sahna madaniyati, professional tayyorgarlik, ijodiy jamoa faoliyati va tinglovchilar bilan muloqot ham muhim ahamiyatga ega. Shunga qaramay, repertuar ushbu omillarni yagona badiiy yo‘nalishda birlashtiruvchi asosiy vositalardan biri hisoblanadi.

To‘g‘ri tanlangan repertuar xonandaning kuchli tomonlarini ochib beradi, ijro imkoniyatlarini kengaytiradi va uning ijodiy qiyofasini mustahkamlaydi. Bunday repertuar orqali san’atkor tinglovchiga o‘ziga xos badiiy qarashlarini taqdim etadi. Natijada ijodkorning nafaqat alohida qo‘shiqlari, balki umumiy ijodiy faoliyatiga nisbatan ham qiziqish ortishi mumkin.

Repertuarni shakllantirishda izchillik va istiqbolni hisobga olish ham muhimdir. Xonanda yangi asarlarni tanlashda ularning bugungi auditoriyaga ta’sirini baholash bilan birga, kelajakdagi ijodiy yo‘nalishiga qanday hissa qo‘shishini ham o‘ylashi lozim. Bu yondashuv repertuarning tasodifiy shakllanishining oldini olib, ijodiy rivojlanish uchun mustahkam zamin yaratadi. Amaliy jihatdan repertuar tanlash jarayonini bir necha bosqichda tashkil etish mumkin: avvalo, xonandaning ovoz va ijro imkoniyatlari baholanadi; keyin asarning musiqiy va poetik xususiyatlari o‘rganiladi; undan so‘ng asarning ijrochining uslubiga muvofiqligi aniqlanadi; nihoyat, tinglovchi auditoriyasi va sahnaviy ijro sharoitlari hisobga olinadi. Bunday tizimli yondashuv repertuar sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, xonandaning o‘z ijrosini muntazam tahlil qilishi, mutaxassislar fikrini o‘rganishi va tinglovchilarning munosabatini kuzatishi muhimdir. Biroq auditoriya fikrini hisobga olish ijodiy qarorlarni faqat ommaviy talabga bo‘ysundirish degani emas. Aksincha, mazkur ma’lumotlar san’atkorning o‘z ustida ishlashi, repertuaridagi kuchli va zaif jihatlarni aniqlashi hamda badiiy maqsadlarini takomillashtirishi uchun xizmat qilishi kerak.

Xulosa

Xonandaning repertuar tanlovi estrada san’atidagi ijodiy muvaffaqiyatni belgilovchi muhim omillardan biridir. Repertuar ijrochining ovoz imkoniyatlari, musiqiy didi, individual uslubi va badiiy qarashlarini namoyon etish bilan birga, uning tinglovchi bilan ma’naviy-estetik muloqotini ham ta’minlaydi. Shu bois qo‘shiq tanlash jarayoni tasodifiy qarorlar asosida emas, balki musiqiy bilim, ijrochilik tajribasi va badiiy mezonlarga tayangan holda amalga oshirilishi lozim.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, repertuarni shakllantirishda ovoz imkoniyatlariga moslik, asarning mazmuniy va musiqiy sifati, ijrochining individual xususiyatlari, tinglovchi ehtiyojlari hamda milliy va zamonaviy musiqiy an’analar uyg‘unligi muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, raqamli platformalar va ommaviy madaniyat ta’siri kuchaygan sharoitda xonandaning badiiy mas’uliyati va mustaqil ijodiy pozitsiyasi yanada dolzarb bo‘lib bormoqda.

Shu asosda estrada xonandalariga repertuarni uzoq muddatli ijodiy rivojlanish nuqtayi nazaridan shakllantirish, badiiy saviyasi yuqori asarlarni tanlash, milliy musiqiy qadriyatlarga ijodiy yondashish hamda bastakor va shoirlar bilan samarali hamkorlik qilish tavsiya etiladi.

Zero, ijodiy muvaffaqiyatning mustahkamligi faqat ommaboplik bilan emas, balki ijroning badiiy qiymati, o‘ziga xosligi va tinglovchi qalbida uzoq vaqt saqlanib qolishi bilan ham belgilanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

Izoh: quyidagi ro‘yxat maqola mavzusiga mos dastlabki bibliografik yo‘nalish sifatida berildi. Jurnalga topshirishdan oldin har bir manbaning nashr ma’lumotlari, nashr yili va tegishli sahifalarini tekshirish lozim.

1. O‘zbekiston Respublikasining “Madaniy faoliyat va madaniyat tashkilotlari to‘g‘risida”gi Qonuni. — Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
2. O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi. Musiqa va san’atga oid maqolalar. — Toshkent.
3. O‘zbekiston musiqa madaniyati va san’ati tarixiga oid ilmiy tadqiqotlar.
4. Estrada xonandaligi, vokal ijrochiligi va sahna madaniyatiga oid o‘quv qo‘llanmalar.
5. Musiqa estetikasi, musiqiy idrok va ijrochilik mahoratiga oid ilmiy adabiyotlar.